

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de erroribus Pelagianorum, de Gratia, de
Iustificatione & Merito, de Virtutibus Theologicis, & quatuor Cardinalibus,
ac de ineffabili mysterio Incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Art. I. An conveniens fuerit Deum incarnari?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77342](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77342)

quid erat illud quod Christus non sinebat ea loqui; quare horum verborum sensus est, Christus non sinebat demones dicere, se scire quod ille esset Filius Dei: quod Christus ideo prohibebat, tum quia illi mentiebantur, cum hoc non certo scirent, sed dubitanter; tum etiam, quia id solum dicebant ad explorandum, juxta illud Ambrosij: *Explorando tentabant, & tentando explorabant.*

DISPUTATIO III

De Convenientia Incarnationis.

Ad articulum 1. quæst. 1.

Quamvis mysterium Incarnationis sit possibile, non tamen inde sufficienter habetur, illud esse conveniens; quandoquidem multa sunt possibilia, quæ tamen non sunt convenientia. Unde olim quidam hæretici (teste Tertulliano initio libri de carne Christi, & Athanasio in orat. ad Adelphium) existimantes Incarnationem Christi esse possibilem, dicebant, illam non esse Deo convenientem, sed potius supremam ejus maiestate indignam: Quare egregie idem Tertullianus: *Apud sapientiam secularem, citius creditur Iupiter taurus, quam Christus factus homo.* Utergo illorum hæreticorum insaniam refellamus, & mundanæ sapientiæ, quæ apud Deum stultitia est, sophismata diluamus, hanc disputationem instituimus, in qua mirabiles hujus mysterij convenientias breviter exponemus. Prius tamen imploratâ divini Numinis ope: *Vt Deus Domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, det nobis spiritum sapientiæ & revelationis, in agnitione ejus, illuminatos oculos cordis nostri, ut sciamus quæ sit spes vocationis ejus, & quæ divitiæ gloriæ hereditatis ejus.* Ad Ephesios 1.

ARTICVLVS PRIMVS.

An conveniens fuerit Deum incarnari?

Quia convenientia omnis, vel est quædam habitudo, sive relatio, vel saltem sine illa explicari nequit: mysterium autem Incarnationis dicitur habitudinem ad Deum, ad naturam humanam, & ad alias creaturas, sive ad totum universum, utpote contentum aliquo modo in homine, scilicet tanquam in epilogo sui, ut loquitur Philo, ideo de convenientia ejus per respectum ad illa tria agendum est. Unde

Dico primò: mysterium Incarnationis esse conveniens Deo. Ita D. Thomas art. 1. quæst. 1.

Probat primò ratione quam ibidem in corpore articuli insinuat, & quæ sic breviter proponi potest. Conveniens est summo bono se summo modo communicare: Deus est summum bonum, & se summo & perfectissimo modo per Incarnationem communicat: Ego illa est conveniens Deo. Majorem probat D. Thomas ex D. Dionysio cap. 1. de divin. nomin. dicente bonum esse sui diffusivum. Minorem verò ostendit ex eo quod Incarnatio sit perfectissima, & maxima omnium communicationum Dei ad extra, quandoquidem per illam Deus ita se communicat homini, ut fiat unum substantialiter cum illo; & naturam creaturæ sic sibi conjungit, ut

A una persona fiat ex tribus, Verbo, animâ, & carne, sicut dicit Augustinus 1. de Trinit.

Pro majori hujus egregij discursus elucidatione, in primis observandum est, Deum se communicare dupliciter, primò ad intra, & ab æterno; secundo ad extra, & in tempore. Primo modo Pater æternus communicat suam essentiam Filio, per generationem, & Pater & Filius Spiritui Sancto, per mutuam spirationem & dilectionem: secundo modo se communicat creaturis quadrupliciter, nimirum in ordine naturæ, gratiæ, gloriæ, & unionis hypostatice; quæ quatuor genera communicationum designari & adumbrari videntur, per quatuor illa flumina in quæ fons paradisi terrestris dividebatur, & quibus universæ terræ superficies, nullis adhuc imbris, nullis aquis fecundata, initio mundi rigabatur.

Porro inter illas hoc versatur discrimen, quod in duabus prioribus, Deus tantum sua bona largitur; in ordine quidem naturæ, bona naturalia, & creaturis connaturaliter debita, esse, vivere, intelligere, essentiam, facultates, & potentias, aliæque similia ad donum creationis vel conservationis pertinentia; in ordine verò gratiæ, dona gratuita, seu creaturis indebita, & ad ordinem supernaturalem spectantia; puta gratiam sanctificantem, virtutes infusas, dona Spiritus Sancti, & auxilia supernaturalia: At in posterioribus, non solum bona & dona sua, sed etiam se ipsum communicat; cum hoc tamen discrimine, quod in ordine gloriæ se communicat solum in esse intelligibili & intentionali, uniendo suam essentiam per modum speciei & formæ intelligibilis mentibus beatorum, lumine gloriæ perfusus: in ordine verò hypostatice se ipsum communicat in esse naturali & entitativo, quatenus suam naturam & substantiam, substantialiter & personaliter humanæ naturæ conjungit.

Secundò advertendum est, communicationem aliquam posse dici majorem duobus modis, intensivè scilicet & extensivè: dicitur major primo modo, quando aliquid nobilior & perfectius communicatur; secundo verò, quando ad plura subiecta seu supposita se extendit. Unde communicatio ordinis gratiæ, est major priori modo communicatione ordinis naturæ, cum bona supernaturalia sint multò nobiliora & perfectiora naturalibus: è contra verò communicatio ordinis naturæ, potest dici major posteriori modo, communicatione ordinis gratiæ: cum illa ad omnes universi creaturas se extendat, ista verò Angelis & hominibus peculiaris sit, & cum, ut ait Augustinus serm. 11. de verbis Apostoli, *Communis sit omnibus natura, non gratia.*

Ex his facile intelliges, quomodo communicatio quæ facta est in mysterio Incarnationis, sit omnium maxima, tam intensivè, quàm extensivè: intensivè quidem, cum illud quod humanitati assumptæ communicatur, nempe ipsa substantia increata Verbi, sit infinite dignitatis & perfectionis, & omnia bona ac dona ordinis naturæ, gratiæ, & gloriæ in infinitum superet: extensivè autem, cum non solum ad homines & Angelos, sed etiam ad omnes universi creaturas, in homine velut in epilogo contentas, quodammodo se extendat. Unde Joan. 3. Incarnatio dicitur facta, non solum ex amore hominis, sed etiam ex dilectione totius mundi: *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret!* quia nempe per Incarnationis mysterium, non solum natura humana, sed etiam omnes aliæ creaturæ

DE CONVENIENTIA INCARNATIONIS. 411

universi, ad divinam celsitudinem & existentiam quodammodo evecti sunt, & totus mundus mirum in modum nobilitatus & decoratus, atque ut ita dicam deificatus, ut fusiis in tertia conclusione expendemus.

6. Probatum secundo conclusio aliâ ratione quam insinuat S. Thomas in argumento *sed contra*, & quæ sic potest formari. Opus in quo omnes Dei perfectiones summopere splendent, est ipsi convenientissimum: Sed in opere Incarnationis Dei, mirum in modum omnia ejus attributa sive perfectiones divinæ relucet: Ergo illud opus fuit Deo convenientissimum. Major est certa, conveniens enim est Deo, ut per visibiles effectus sua invisibilia attributa demonstret, cum ad hoc præsertim totus mundus sit factus, juxta illud Apostoli ad Roman. 1. *Invisibilia Dei per ea que facta sunt* &c. Minor verò probatur: Attributa sive perfectiones divinæ sunt præsertim omnipotentia, sapientia, bonitas, justitia, & misericordia; ad illa enim reducuntur cetera omnia, ut providentia ad sapientiam, liberalitas & magnificentia ad bonitatem, & sic de aliis: in opere verò Incarnationis, quinque illa attributa mirum in modum resplendent, ut patebit discurrendo per singula.

7. In primis ergo quoad omnipotentiam, manifestum est illam mirum in modum relucere in hoc mysterio, cum non videatur posse extendi Dei potentia ad ullum opus majus, quam illud, quo homo fit Deus, & Deus homo: unde opus Incarnationis, propter sui excellentiam, antonomastice in Scriptura, opus Dei dicitur: Habac. 3. *Domine opus tuum, in medio annorum vivifica illud.* Isaïe 28. *Faciat opus suum, alienum opus ejus: ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo.* Et Psal. 8. cæli, luna, & stellæ, opera digitorum Dei esse dicuntur, Incarnatio verò Lucæ 1. vocatur à Beata Virgine opus omnipotentis brachij Dei, ut innueret illam esse excellentissimam & supremum opus Dei, & de potentia ejus absoluta majus & perfectius fieri non posse. Nam ut discurret D. Thomas 1. p. quæst. 25. art. 6. ad 4. *Humanitas Christi ex hoc quod est unita Deo, & beatitudo creata ex hoc quod est fruitio Dei, & Beata Virgo ex hoc quod est Mater Dei, habent quandam dignitatem infinitam, ex bono infinito quod est Deus; & ex hac parte non potest aliquid fieri melius eis, sicut non potest aliquid melius esse Deo.* Unde Divus Bernardus sermone 3. in vigilia Nativitatis: *Tres mixturas facit omnipotens in assumptione nostre carnis, tria opera ita singulariter mirabilia, & mirabiliter singularia, ut italia neque facta sint, neque facienda sint amplius super terram: conjuncta quippe sunt adinvicem Deus & homo, mater & virgo, fides & humanum. Primâ mixturâ voluit Deus infirmiora nostra abundantiori gloriâ sublimare, & contraxit se majestas, ut quod melius habebat, videlicet seipsum, limo nostro conjungeret, & in persona una sibi invicem unirentur Deus & limus, majestas & infirmitas tanta, vilitas & sublimitas tanta: nihil enim Deo sublimius, nihil vilius limo, & tamen tantâ dignatione Deus descendit in limum, tantâque dignitate limus ascendit ad Deum, ut quidquid in eo Deus fecit, limus fecisse credatur, quidquid limus pertulit, Deus in eo pertulisse dicatur, tam ineffabili quàm incomprehensibili Sacramento &c.*

Addo divinam omnipotentiam maxime fulgere in eo quod tanto & tam mirabili federe utramque naturam conseruit, ut nec inferiorem consumeret

Tom. IV.

A glorificatio, nec superiorem minueret assumptio, ut loquitur Leo Papa serm. 1. de Nativit. Vidit Moyses Rubum qui ardebat & non consumebatur, & præ admiratione exclamavit, & dixit: *Vadam & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus!* In quo mysterium Incarnationis præfiguratum fuit, ut docet Ambrosius super cap. 6. Apocal. nam rubus spinosus humanam naturam, variis miseriis & defectibus obnoxiam, flamma verò Divinitatem figuravit. Rubus ergo ardebat, & non comburebatur, quia in Incarnatione, sicut Divinitas non est mutata in humanitatem, ut amitteret quod erat, sic nec humanitas Divinitate consumpta, aut in divinam transmutata naturam, ut dicebant olim quidam heretici, quos disputatione proœmiali impugnavimus, sed ex duabus substantiis humanitatis atque divinitatis inter se conjunctis, unus constituitur Christus, & ut ait D. Leo Epist. ad Flavianum: *Tenet simul proprietatem suam utraque natura, & sicut formam servi. Dei forma non adimit; ita formam Dei, servi forma non minuit.*

Demum in hoc mysterio adeo elucet divina potentia, ut Gregorius Nissenus asserat, *Naturam omnipotentem ad humana nature vilitatem potuisse descendere, majus esse potentie argumentum, quàm ingentia qualibet ac stupenda miracula. Etenim magnum aliquid & excelsum elaborare divinam potentiam, nature quodammodo consentaneum est & consequens, &c.* At verò delapsus ille ad id quod abjectum est & humile, abundantia quædam est potentia, quæ nec in illis quidem, quæ sunt præter naturam impediri potest. Quemadmodum ignem sursum niti, nemo miratur; eundem verò si deorsum, gravium corporum more, ferri videamus, tunc in admirationem rapimur. Sic ergo (subdit idem S. Doctor) divinam præstantemque vim ac potestatem, non cælestium gloriarum magnitudines, non siderum splendores, non ille ornatus universi, non perpetua rerum administratio adeo demonstrat, ut illa Dei ad naturæ nostræ imbecillitatem descensio.

D Elucet secundo in hoc sublimi & admirabili mysterio divina sapientia, tanto cum splendore, ut D. Thomas 4. contra Gent. cap. 54. merito dicat: *Quod si quis diligenter & pie Incarnationis mysteria consideret, inveniet tantam sapientiæ profunditatem, quod omnem humanam cognitionem excedat: secundum illud Apostoli ad Corinth. 1. Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Unde fit ut pie consideranti, semper magis ac magis admirabiles rationes hujusmodi mysterij manifestentur.* Et D. Augustinus de se testatur in libro confess. quod non satiabatur dulcedine admirabili considerare altitudinem consilij divini super salutem generis humani. Certè mirabilis sapientiæ fuit invenire modum tam admirabilem conciliandæ Dei justitiæ vindictivæ, cum sua misericordia, qualem in hoc mysterio conspiciamus: Nam ut discurret D. Augustinus lib. 13. de Trinit. cap. 13. decentissimum fuit, quod Deus volens humano generi condonare tot & tam graves injurias, exegerit nihilominus aliquam reparationem suæ gloriæ, per justiciam vindictivam; sed difficillimū erat invenire medium conveniens ad hoc præstandum: oportebat enim eū qui satisfaceret Deo, & debitum hominum habere, & illud debitum posse dissolvere: At homo quidem purus poterat habere debitum, sed non poterat illud dissolvere, id est, pro illo satisfacere, contra verò Deo omnia sunt possibilia, sed debitum satisfaciendi illi non

Fff ij

Libro
Catech.
cap. 24.

poterat convenire, unde oportebat ut ille qui pro peccatis nostris satisfaceret, Deus & homo simul existeret, ut in quantum homo, debitum posset suscipere; & quatenus Deus, illud valeret dissolvere.

9. Confirmatur: Oportebat satisfaciendam & redimentem humanum genus, malum pœnæ nobis debita pati, & tamen illud ipsum superare; nam pati tantum & non superare, fuisset succumbere malis nostris, non verò nos liberare ab illis, ut ait Augustinus: Deus autem, purè manens Deus, mortem sustinere non poterat, purus verò homo illam superare non valebat: Unde Leo Papa: *Salvâ utriusque proprietate substantiæ, & in unam cœuntem naturam, suscipitur à virtute infirmitas, à maiestate humilitas, ab eternitate mortalitas, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem Dei & hominum mediator, & mori ex uno, & resurgere posset ex alio; id est perferre mortem, ut homo; illam superare ut Deus. Sic Paulus ait 2. ad Corinth. 13. Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.*

10. Deinde quanta esset divina sapientia ostendit Deus in nostro mysterio, medio quo diabolus usus fuerat ad impediendum illius executionem utendo, ut eam exqueretur. Credidit Dæmon quod si totam inficeret peccati labe naturam nostram, Deus illam sperneret, & illius fœditas impediret, ne eam sibi per Incarnationem conjungeret; hinc ad peccati malitiam primum hominem induxit, atque ita totam humanam naturam, in eo tanquam in suo capite contentam, fœdè deturpavit. Verum tantum abest, ut ex eo propositum sibi finem adeptus sit, quin potius ipsamet peccati nostri calamitas & fœditas, uniendo se naturæ nostræ motivum Deo fuit: qua in re compertum verè fuit quod sancta canit Ecclesia: *Ars ut artem falleret, & medelam ferret inde, hostis unde leserat.* Sanè Dæmoni convenit eruditum Juliani Imperatoris Emblemata, qui aquilam sagittâ quæ ipsius pennis ornabatur transfixam depinxit, hoc subscripto lemmate, *Ab ipsa contra ipsam;* id est, ab illa nascitur quod illam interimit. Non enim aliter contingit adversario humani generis, quippe ab illo egressum est pravum consilium, quo peccare hominem compulit fœmina; quod tamen ipsi inventori & artifice diabolo sagittâ lethalis fuit, quæ ejus viscera transverberat, & per omnem transiget eternitatem.

11. Item in hoc mysterio Deus suam ostendit sapientiam, in eo quod cum perfectissimus sit, & nihil ipsi ad augmentum accedere possit, nec ad decrementum decedere, modum tamen quo proficeret invenit, ut eleganter expendit D. Bernardus serm. 3. in Ascensione, his verbis: *Christus cum per naturam divinitatis non haberet quò cresceret, ascenderet, vel proficeret, quia ultra Deum nihil est, per descensum quomodo cresceret invenit, veniens incarnari, pati, & mori, ne moreremur in æternum, propter quod & Deus exaltavit illum.* Unde Nazianzenus orat. 19. ait quod ille qui ascendit super cælum cœli, ad orientem gloriæ suæ & splendoris, in occasu glorificatur vilis, humilitatisque nostræ. Quod brevius expressit Leo Papa serm. 2. de passione dicens; Christum pulverem abiectionis nostræ, corpus fecisse gloriæ suæ.

12. Invenit etiam per hoc mysterium modum admirabilem ad temperandum divinitatis suæ splendorem, & nostræ naturæ claritatem augendam, ut bellè observavit Gregorius Magnus homil. 2. super Ezechiel. & lib. 28. Moral. cap. 2. ubi hæc verba Ezechielis expendens, *Et de medio ejus qua-*

A si species electri, subdit. Quid electri specie, nisi Christus Jesus mediator Dei & hominum designatur? Electrum quippe ex auro & argento est. In electro dum aurum argentumque miscentur, argentum ad claritatem crescit, aurum verò à suo fulgore patetescit: illud ad claritatem proficit, hoc à claritate temperatur. Quia igitur in unigenito Dei Filio, natura divinitatis unita est natura nostra, in qua adunatione humanitas in maiestatis gloriæ excrevit, divinitas à sui fulgoris potentia humanis se oculis temperavit; per hoc quod humana natura elatior facta est, quasi per aurum crevit argentum, & quia divinitas à fulgore suo nostris est aspectibus temperata, quasi aurum nobis palluit per argentum.

B Eleganter quoque ait Gregorius Thaumaturgus, in oratione quadam in Epiphania, Christum terram cælumque, velut pontem, ita corpore suo junxisse. Nimirum ut homines paulatim ad sublimitatem & diviniorem erigi consueverent. Nondum enim (inquit Bernardus) meram lucem poterant aliquatenus sustinere, sed exhibere illis oportuit Verbum in carne, Solem in nube, lumen in tecta, mel in cera, cereum in laterna.

Præterea mirabilis sapientiæ fuit invenire modum, quo Deus gloriæ suam mirabiliter amplificaret, haberetque à quo summe ac plane divine coleretur: si enim quibusdam Regibus & Imperatoribus gloriosum fuit, Reges alios subditos habere, atque illorum ministerio ad vilissima uti: multo magis Deo gloriosum est, habere hominem Deum, à quo colatur, oreitur, adoretur, quique ad vilissima quæque ipsius causâ se subjecerit.

Fuit & hoc mirabilis sapientiæ, quod Christus objectâ carne, velut eâ quadam & illecebrâ, potentissimum hostem captus ac devoratus cepit, & victum fractumque potentia spoliavit. Hinc Gregorius Papa homil. 25. illud Jobi cap. 45. de Leviathan hamo capto ad Christum accedens modans: *In hamo (inquit) esca ostenditur, aculeus occultatur.* Hunc ergo Pater omnipotens hamo cepit, quia ad mortem illius incarnatum Unigenitum misit, in quo & caro passibilis videri posset, & divinitas impassibilis videri non posset, &c. In hamo ergo ejus Incarnationis captus est, quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo divinitatis, &c. In hamo captus est, quia inde interit, unde momordit; & quos tenebat mortales jure perdidit, quia eum in quem jus non habuit, morte appetere immortalem presumpsit.

Denique quid sapientius quàm difficillimi pretij invenire tam mirabilem solutionem, superbiam diabolicam tantâ humilitate comprimere, lapidos homines, per hominem Deum reparare, ad nihilum per peccatum redactos, ad ipsum fastigium divinitatis evehere, & ad complementum totius universi, conjungere primum cum ultimo, hoc est Verbum Divinum, quod est omnium principium, & humanam naturam, quæ in operibus sex dierum fuit ultima omnium creaturarum, ut discutrit D. Thomas opusc. 60. cuius verba infra referemus.

Quantum ad bonitatem divinam, ita in Incarnatione elucet, ut Paulus ad Titum 3. de hoc mysterio loquens dicat: *Benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei.* Quibus verbis significare videtur, tunc primum apparuisse benignitatem Dei, cum incarnatus est, non quod antea in creatione mundi non apparuisset, sed quia multo magis in Incarnatione, quàm in creatione

Serm. 1.
de Na-
stivi.

Tom. 7.
apertum
Christi
fieri
pignus
Ej.
Serm.
6. de
Assump.

13.

14.

E

15.

resplenduit. Unde ipse Christus ex hoc solo mysterio videtur commendare charitatem Dei erga homines, Joan. 3. dicens, *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret!* Quod est asserere in hoc beneficio Deum modo quodam specialissimo, suam erga homines charitatem & benignitatem ostendisse. Nulla enim major esse potest charitas & benevolentia, eā quā amans maximē se communicat amato, & modo ipsi maximē benefico & utili: Deus autem, ut supra vidimus, per Incarnationem perfectissimo modo se communicat humanæ naturæ, quatenus substantialiter & personaliter ei se coniungit, idque modo beneficentissimo & ipsi naturæ utilissimo, ut patebit ex dicendis conclusione sequenti, ubi utilitates & commoda, quæ nobis ex Incarnatione obvenierunt, fusè declarabimus: Ergo in hoc mysterio potissimum Dei charitas & benignitas elucet, & divitias divini sui erga nos amoris Deus effundit. Unde Incarnatio significatur per osculum, quod est præcipuum amoris & benevolentie signum, Cantic. 2. *Osculetur me osculo oris sui.* Sicut enim in osculo os unius dilecti ori alterius coniungitur: ita per Incarnationem duæ naturæ, divina scilicet & humana, in eadem persona Verbi copulantur, quod his verbis expressit D. Bernardus serm. 1. in Cantica: *Sit os osculans Verbum assumens, osculatum caro que assumitur, osculum verò quod pariter ab osculante & osculato conficitur, persona ipsa ex utroque compa-cta. Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, &c. Felix osculum, ac stupendā dignatione mirabile, in quo non os ori imprimitur, sed homo homini unitur: & ibi quidem contactus laborum, complexum significat animorum; hic autem consideratio naturarum, divinis humana componit, quæ in terra sunt, & quæ in cælis pacificans, ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum.*

16. Quantum ad divinam iustitiam, mirum etiam in modum in Incarnatione effulget, cum per eam Verbum Divinum condignam & rigorosam Patri pro delictis hominum exhiberit satisfactionem, quæ à nullo puro homine exhiberi poterat. Unde D. Paulus per excellentiam & antonomasiam, Divini Verbi Incarnationem, opus divine iustitiæ vocavit: *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ*, ad Roman. 3. & Jerem. 23. Messias venturus, appellatur *Iustus noster*, quia pro nobis debebat satisfacere ex toto rigore iustitiæ, quæ etiam de causa Isaïæ 11. iustitia dicitur *cingulum lumborum ejus*. Hinc etiam Zeno Veronensis, ait quod in cælesti Zodiaco Virginem excipit libra, ut nosceremus per Christi ex Virgine adventum, advenit esse iustitiam, juxta illud Zachariæ, *Venit tibi Iustus & Salvator.* Demum Leo Papa: *Venit in hunc mundum dives atque misericors negotiator cæli, & commutatione mirabili iniit commercium salutare.* Iustus enim & misericors Deus, non sic injuriæ suæ voluntatis est usus, ut ad reparationem nostram solam potentiam benignitatis exerceret. Sed quia consequens fuerat, ut homo faciens peccatum, servus esset peccati; sic medicina aegris, sic reconciliatio reis, sic redemptio est impensa captivis, ut condemnationis iustæ sententia, iusto liberatoris opere solveretur. Nam si pro peccatoribus sola se opponeret Deitas, non tam ratio Diabolum vinceret, quam potestas.

17. Denique in Incarnatione maximē elucet divina misericordia, hoc enim mysterium fuit quodam-

A modo necessarium, ut Deus perfectè misericors esset, seu ne quid ad divinæ misericordiæ complementum deesset: Nam ut docet S. Thomas 1. p. quæst. 21. art. 3. *Misericors dicitur aliquis, quasi habens miserum cor, quia scilicet afficitur ex miseria alterius per tristitiam, ac si esset propria miseria; & ex hoc sequitur quod operetur ad depellendam miseriā alterius, sicut miseriā propriam, & hic est misericordiæ effectus: tristiari ergo de miseria alterius, non competit Deo, sed repellere miseriā alterius, hoc ei maximē competit.* Ex quibus apertè constat, duplicem esse misericordiæ actum, quorum primus est repellere miseriā alterius, secundus alienā affici miseriā: primus Deo maximē proprius est, ratione ejus omnipotentis & infinitæ virtutis; secundus verò divinæ adversatur naturæ, ratione ipsius immutabilitatis, & perfectæ felicitatis: quare ut ex utroque actu Dei completeretur misericordia, & ut perfectè misericors fieret, oportuit ipsum incarnari, ut posset compati infirmitatibus nostris, & ut loquitur Apostolus ad Hebræos 2. *Per omnia debuit fratribus assimilari, ut misericors fieret, id est, ne quid ad perfectæ misericordiæ complementum deesset.* Unde meritò Christo adaptari possunt verba illa Job 31. *Ab infantia mea crevit mecum miseria, & de utero matris meæ egressa est mecum:* Nam licet ab æterno esset infinitè misericors, ratione suæ bonitatis & omnipotentis, cuius benefica vis adversa quæque & noxia à nobis repellere potest, crevit tamen ab ejus infantia miseria, & de utero matris cum eo egressa est, quia ex Virgine matre humanam assumpsit naturam, ratione cuius novit compati infirmitatibus nostris, & ex alienis tristiari ærumnis; quare Marci 8. dicebat Discipulis: *Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent, & Lucæ 7. cum vidisset Viduam lachrymantem, & lugentem mortem filij sui, misericordiā motus super eam, dixit illi, noli flere, &c. cap. 19. ut appropinquavit Jerusalem, videns civitatem, flevit super illam &c.* Denique Apostolus ad Hebræos 4. ait: *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia, pro similitudine, absque peccato.*

Hoc argumentum ex manifestatione divinarum attributorum desumptum, quod fusè expendimus, breviter à D. Thoma perstringitur opusc. 60. art. 1. ubi ostendit sacramentum Dominicæ Incarnationis fuisse Deo convenientissimum, quia decebat Deum suam sapientiam ostendere, potentiam, & bonitatem: quid autem potentius quàm conjungere extrema summè distantia? Magna enim potentia fuit in conjunctione disparium elementorum, major in conjunctione illorum ad spiritum creatum, maxima verò in unione ad spiritum increatum, ubi maxima est disparitas. Quid verò sapientius, quàm quod ad completionem totius universi fieret conjunctio primi & ultimi: hoc est Verbi Dei quod est omnium principium, & humana natura, quæ in operibus sex dierum, fuit ultima omnium creaturarum? Quid etiam benevolentius, quàm quod creator rerum communicare se voluit rebus creatis? Et hac benignitas magna fuit in conjunctione sui cum omnibus rebus per præsentiam; major, quia communicavit se bonis per gratiam; maxima, quia communicavit se Christo homini, & per consequens generibus singulorum, in unitate persone.

Dico secundò: Incarnatio est convenientis natura

F ff iij

humanæ, id est, ipsi commoda & utilis, & magnum bonum & perfectionem illi afferens.

19. Conclusio fere per se nota est, declaratur tamen primò, quia per Incarnationem natura humana ad plenam divinitatis participationem elevata est, & ad tantum celsitudinis gradum elevata, ut quò altius attollatur non habeat, sicut dicit Augustinus de prædestin. Sanct. cap. 15. Unde Rupertus in cap. 28. Genesim docet mysterium Incarnationis figuratum fuisse per mysticam illam scalam, in qua Patriarcha Jacob vidit Angelos descendentes in terram, & ascendentes in cælum; eadem quippe charitas, quæ Christum humiliavit & exinanivit per Incarnationem, naturam humanam per gratiam, & unionem hypostaticam exaltavit, & ad supremum magnitudinis fastigium exivit. Hinc notant aliqui ex SS. Patribus, quod in veteri testamento, priusquam Dei Filius homo fieret, Angeli patiebantur se ab hominibus adorari, eos enim adoraverunt Abraham & Loth Genes. 18. & 19. sed post Mediatoris adventum, cum se Joannes adoraturus Angelum prostravisset, auditur: *Vide ne feceris, confersus ius sum & fratrum tuorum.* Quæ verba expendens Gregorius magnus lib. 27. Moral. cap. 8. Quid est (inquit) quod prius æquanimiter se concedebant adorari, post adorari ab homine Angelis recusant? nisi quod prius hominem carnalibus corruptionibus deditum, nec ab eisdem carnalibus corruptionibus redemptum, quò abjectiorem noverant, iustius contemnebant: postmodum verò humanam naturam eò jam substratam habere non poterant, quò hanc in auctore suo, etiam super semetipsos ductam, videbant: neque enim debebat in membris subiecta despicere, quæ in ipso membrorum capite meruit venerari. Agnoscebant ergo Angeli hominis naturam, Dei Filio hypostaticè unitam, propter quod ab hominibus se adorari non amplius permittebant, sed potius carnem nostram ipsi conjunctam, ab ipsis adorandam esse sciebant. Unde Chrysostomus: *Magnum & mirabile, & stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere, & adorari ab Angelis.* Hoc ego sapius in mente versans, excessum patior, magna de genere humano imaginans.

20. Secundò, per Incarnationem homines in ordine gratiæ habent caput homogeneum & ejusdem naturæ, à quo omnium gratiarum charismata in membra defluunt. Quam rationem insinuat Augustinus tract. 80. in Joan. ubi exponens illud Christi, *Ego sum vitis, vos palmites*, sic ait: *Vnius quippe naturæ sunt vitis & palmites: cum ergo esset Deus cujus naturæ non sumus, factus est homo, ut in illo esset vitis humana natura, cujus & nos homines, palmites esse possemus.*

21. Terriò, per hoc mysterium Deus dedit nobis perfectum exemplar omnium virtutum, debet enim respectu hominum exemplar esse visibile & perfectum: Deus autem in propria natura est quidem perfectissimus & sanctissimus, sed non visibilis, & à nobis cognoscibilis: homo è contra est visibilis, sed non impeccabilis: Angelus verò neutrum habet, cum nec possit à nobis videri, nec ex propria natura impeccabilis & indefectibilis sit: Ut ergo homines haberent exemplar perfectum, Deus factus est homo, & Christus venit in mundum, qui cum ex duplici natura, divina scilicet & humana conset, habet duas illas condiciones, ad perfectum exemplar necessarias, nam ratione naturæ divinæ, impeccabilis est & infinite sanctus; & ratione naturæ humanæ, vi-

A sibilis & cognoscibilis. Hanc rationem insinuat Augustinus serm. 52. de diversis, ubi sic discurre: *Homo sequendus non erat, qui videri poterat, Deus sequendus erat, qui videri non poterat: ut ergo exhiberetur homini & qui videretur ab homine, & quò homo sequeretur, Deus factus est homo.* Unde Plato in libro de legibus ait: *Mensura omnium non homo, sed Deus est, maxime verè, si Deus fiat homo.* Quare interrogatus, quandiu ipsius legibus standum foret, respondit: *Donec aliquis sacratior homine in terris appareat, qui fontem omnibus veritatis aperiat, quem denique sequantur omnes.* Item Tertullianus in Apolog. loquens de morum disciplina, sic ait: *Venit igitur qui ad reformatam & illuminandam eam, venturus à Deo prænnuntiatur Christus ille Filius Dei, ille Dei radius, ut retro semper prædicabatur, delapsus in Virginem quandam, & in utero caro ejus figurata, nascitur homo Deo mixtus, caro spiritu instructa nutritur, adolescit, afflatur, docet, & operatur.* & Christus est. Demum D. Bernardus, & Drogo Ostiensis, bellè observant, Christum in Incarnatione de carne sua fecisse animæ nostræ præclarissimum speculum omnium virtutum: sicut enim ad conficiendum speculum, duo corpora debent conjungi, quorum unum sit lucidum & diaphanum ad recipiendas species, puta vitrum, aut crystallus; alterum verò è contra sit obscurum, & opacum ad illas transmittendas, v. g. stannum, aut plumbum: ita similiter, admirabili planè divinæ sapientię ordine & dispensatione, divina & humana natura in Christo conjunctæ sunt, ut lux immanis divinitatis, per opacitatem & obscuritatem naturæ nostræ quodammodo temperaretur, & infinitati nostræ, quæ infinitum illum splendorem ferre non poterat, fieret proportionata; subindeque ex mirabili illo divinæ & humanæ naturæ consortio & temperamento, perfectum omnium virtutum speculum exhiberetur hominibus. Unde Bernardus super Cantica, alloquens ipsum Christum, *Utrumque es mihi Domine Iesu, & speculum patienti, & premium patienti.* Et Drogo Ostiensis: *Fecisti mihi, benignissime Iesu, de carne tua speculum animæ meæ.*

Quarta ratio insinuat à D. Cypriano, lib. de cardinalibus Christi operibus, cap. de nativitate Christi, ubi dicit Christum factum esse hominem, ut homo haberet in Deo, unde fieri posset plenè beatus; in anima, videndo Christi divinitatem; in corpore, videndo ejus humanitatem, ut tota hominis conversio esset ad Christum. Quam rationem etiam eleganter expendit D. Augustinus in Manuali cap. 26. his verbis: *Deus propter homines factus est homo, ut uterque sensus hominis in ipso beatificaretur, & resciceretur oculus cordis in ejus divinitate, & oculus corporis in ejus humanitate, ut sive ingrediens, sive egrediens, in ipso pascua inveniret humana natura condita ab ipso.*

Ultima ratio sumitur ex D. Thoma hic art. 2. ubi ait quod homines per Incarnationem mirabiliter promoventur ad bonum, & removentur à malo. Primò enim promoventur ad fidem, quæ magis certificatur ex hoc quod ipsi Deo loquenti credit, juxta illud Joannis: *Vnigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.* Unde Augustinus lib. 11. de civit. cap. 2. *Præmens in fide fidentius ambularet ad veritatem, ipsa veritas, Dei filius, homine assumpto, non Deo consumpto, eandem constituit ac fundavit fidem, ut ad Deum iter esset homini, per hominem Deum; hic est enim me-*

diator Dei & hominum homo Christus Iesus. Christus per id quod est mediator, est homo & via perveniendi ad Deum: quia si inter eum qui tendit, & illud quo tendit, via media est, spes est perveniendi; si autem desit aut ignoretur quid eundum sit, quid prodest nosse quid eundum sit? sola est autem contra omnes errores via munissima, ut idem ipse sit Deus & homo. Quo itur, Deus; qua itur, homo.

24. Secundò promoventur ad spem, ut enim dicitur Chrysostomus homil. 2. in Matth. Dilectus Filius Dei, etiam filius David esse dignatus est, ut te faceret filium Dei. Quod si ambigis de his quæ ad tuum spectant honorem, ab ijs quæ illius sunt, etiam discere credere. Quantum consequi potest humana ratio, multò est difficilior Deum hominem fieri, quam hominem Dei filium consecrari: cum ergo audieris, quod filius Dei, filius sit & David & Abraham, dubitare jam desine, quod & tu qui filius es Adæ, futurus sis filius Dei: non enim frustra nec vane ad tantam humilitatem ipse descendit, sed ut nos ex humili sublimaret; natus est enim secundum carnem, ut tu nascereris spiritu; natus est ex muliere, ut tu desineres filius esse mulieris. Addit Paulinus Nolanus Epist. 33. quod ita per Christum Deo iuncti & insinui sumus ut, Dei arbitrium teneamus in terra nostra Spiritum sanctum quem dedit nobis, & nostri pignus habeamus in Deo carnem Christi, quia intervallum istud immensum, quo à divinis mortalibus disparantur, medio & inter utraque communi intervenit suo, velut quodam (ut sic dixerim) ponte continuat, ut ejus tramite terrena celestibus conferrentur. Eri-gat ergo (subdit Augustinus) spem suam genus humanum, & recognoscat naturam suam, & videat quantum locum habeat in operibus Dei.

lib. de
agone
Christi
cap. 1.

25. Tertiò per Incarnationem caritas mirum in modum inflammatur, unde Christus Luca 12. Ignem veni mittere in terram. Est enim amor, & ostensio amoris, causa efficacissima movens ad amandum, juxta illud Seneca: Ego tibi monstrabo anatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius venefici carmine; si vis amari, ama. In hoc autem opere maxime ostendit Deus amorem suum erga homines, cum amor, juxta Dionysium, sit unitivus, & per hoc mysterium Deus homini perfectissime uniatur. Unde Augustinus lib. de Catechizandis rudibus; si amare pigeat, saltem redamare non pigeat. Deinde similitudo est causa amoris: quæ verò major excogitari potest similitudo Dei cum homine, quam in ipsa natura humana: unde sicut Alexander, ut amorem & benevolentiam Persarum, quos bello subjugaverat, sibi conciliaret, deposita veste Macedonianâ, habitum Persarum induit: ita Deus in mysterio Incarnationis, in similitudinem hominum factus est, & habitu inventus ut homo, ut fieret hominibus maxime amabilis; & cum in creatione fecisset hominem ad imaginem & similitudinem suam, in Incarnatione factus est ad imaginem & similitudinem hominis, ut duplicatâ similitudine, amorem nostrum erga ipsum vehementius accenderet, & veluti duplicaret.

26. Nec solum motivum, sed etiam facilitatem ipsum amandi nobis præbuit Deus per Incarnationem; difficile enim amat homo quod non facile apprehendit: at non facile apprehendit entia pure spiritualia, ut Deum, quem, imaginatione totâ pendente à sensibus, complecti non potest; at cum Deus factus est homo, factus est visibilis & imaginabilis, atque ita facile affectibus no-

A stris apprehensibilis. Sic explicat Augustinus in Enchirid. cap. 15. quod Christus Dominus dicit Joan. 10. Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur; & ingreditur, & egreditur, & pascua inveniet: Nam & mens nostra pure spiritualis, & sensus nostri pure corporei, in Deo incarnato pascua inveniant, & in illo habent unde perfecte reficiantur & delectentur, ut supra ex eodem Augustino visum est. Vide Bernardum serm. 6. de Ascensione Domini, qui Christum carne suâ usum esse dicit, ut qui assurgere ad spiritualia non prævalebant, eos in sua carnis provocaret affectum, atque ita paulatim ad Deum attolleret. Idem docet serm. 20. in Cantica, his verbis: Ego arbitror precipuam invisibili Deo fuisse causam, quod voluerit in carne videri, & cum hominibus homo conversari, ut carnalium videlicet, qui nisi carnaliter amare non poterant, cunctas primò ad suæ carnis salutarem amorem affectiones retraheret, atque ita gradatim ad amorem perduceret spiritalem.

B Homines etiam per Incarnationis mysterium remouentur à malo, quatenus instruuntur, ne diabolum peccati autorem sibi præferant, aut sequantur, qui per Incarnationem ipsis subiectus est; & docentur quanta sit dignitas naturæ humanæ, tantopere exaltatæ, ne peccando eam inquinent. Unde Leo Papa serm. 1. de Nativ. Domini: Agnosce, ô Christiane, dignitatem tuam. & divina consors factus nature, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memenio cuius capitis, & cuius corporis sis membrum. Reminiscere quod eruis de potestate tenebrarum, translati es in Dei lumen & regnum. Noli te diaboli iterum servituti subicere, quia pretium tuum sanguis Christi est, qui veritate te judicabit, qui misericordiam te redemit.

C Habent etiam homines in hoc mysterio unde cognoscant melius peccati foeditatem & malitiam, tanto remedio indigentem, subindeque ut ab eo magis abhorreant; & ut superbiā, quæ maxime eos impedit ne Deo adhaereant, fugiant, tantâ incarnati Verbi humilitate instructi, unde Augustinus: si hæc medicina superbiā non curat, quid eam curet nescio. Item ipsius Christi meritis, à durissima peccati & dæmonis servitute homines liberantur.

D Denique Augustinus 13. de Trinit. cap. 17. multa alia esse dicit quæ in Christi Incarnatione, subtiliter intuentia & cogitanda sunt, & D. Thomas hic art. 2. in fine corporis, inquit plurimas alias esse utilitates, quæ consecutæ sunt ex hoc mysterio, supra apprehensionem sensus humani.

E Dico tertiò, Incarnationis mysterium fuisse conveniens, seu utile & commodum toti universo.

Hæc etiam conclusio evidens est ex supra dictis, nam ex hoc mysterio ad omnes creaturas quædam peculiaris dignitas redundavit; quia, ut supra dicebamus, in natura hominis omnes res creatæ quodammodo continentur, & ideo assumendo illam naturam, omnes creaturas quodammodo Deus specialiter copulavit, ut bene notavit Cajetanus hic art. 1. & multi existimant indicatum esse à Paulo, cum dicit ad Ephes. 1. omnia in Christo esse instaurata, propter novam scilicet dignitatem & excellentiam, omnibus creaturis, in homine ut in epilogo totius universi collectis, ex upione hypostatica collatam. Propterea, ut supra annotavimus, amor totius mundi, my-

27.

28.

29.

sterium Incarnationis tribuitur Joan. 3. & Isaia 45. omnes creaturæ ad hoc mysterium perficiendum invitantur, his verbis: *Rorate celi desuper, & nubes pluant iustum, aperiatur terra, & germinet Salvatorem.* Ob eandem rationem SS. Patres, præsertim Nazianzenus orat. 42. & Iustinus in expositione fidei, Verbi Incarnationem, *œconomiam* appellant; est enim œconomia quasi universalis dispensatio: per Incarnationem autem toti universo provifum est, quia in omnium creaturarum utilitatem & dignitatem cedit.

30. Confirmatur: Conveniens erat has tres rerum differentias in universo reperiri, ut sicut in nobis est unica natura in unica persona, & in Deo natura unica in pluribus personis, essent in Christo naturæ plures in unica persona. Sicut Leo Papa dicit, conveniens fuisse dari hominem productum ex muliere sine viro, quia jam alij tres modi producendi hominem inventi fuerant, nempe ex viro sine femina, sicut Eva producta est; ex femina & viro, sicut ordinariè homines generantur; & absque viro & femina, per productionem ex nihilo, sicut Adam formatus est.

ARTICVLVS II.

Verum fuerit magis conveniens, Filium incarnari, quàm Patrem, vel Spiritum Sanctum, & naturam humanam, potius quàm angelicam, ab illo assumi?

31. Dico primò, convenientius fuit Filium incarnari, quàm Patrem & Spiritum Sanctum, Ita D. Thomas infra quæst. 3. art. 8. ubi id probat quinque rationibus, seu congruentiis. Prima est, quia unio est similitudo: Filius autem, qui est Verbum & conceptus Patris, habet speciali modo rationem similitudinis exemplaris respectu cuiusvis creaturæ. Secunda, quia opera artis per eandem ideam & notionem reformantur, per quam formata sunt: omnes autem creaturæ sunt opera artificij divini, & Filius est Verbum per quod facta sunt universa. Quam rationem Leo Papa ferm. 11. de Passione eleganter declarat, his verbis: *In hac autem ineffabili unitate Trinitatis, cuius in omnibus communia sunt opera atque iudicia, reparationem humani generis propriè Filius persona suscepit, ut quoniam ipse est per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil, quique plasmatum de limo terre hominem, statu vitæ rationalis animavit, idem naturam nostram ab æternitatis arce dejectam, amisse restitueret dignitatem, & cuius erat conditor, esset etiam reformator.* Tertia, quia propria hominis perfectio est sapientia: Filius autem Dei est conceptus divinæ sapientie, & Patris Verbum, quo debet homo fieri sapiens secundum Deum. Unde Guimundus Aversanus Episcopus in confell. de Sancta Trinit. *Quoniam mortuus est (inquit) homo per insipientiam, oportuit eum vivificari per sapientiam. Incarnata est igitur Dei sapientia, ut deleteretur hominis insipientia.* Quarta, quia Incarnatio facta est ad constituendos homines filios Dei adoptivos, quod convenienter fit per Filium Dei naturalem. Quinta, quia Incarnatio facta fuit in remedium peccati primi parentis: peccaverat autem primus parens, appetendo scientiam, ut patet ex verbis serpentis promittentis homini scientiam boni & mali: unde conveniens fuit ut per Verbum veræ sapientie homo reduceretur in

A Deum, qui per inordinatum appetitum scientie recesserat à Deo. Addi potest quod Filius est persona quasi media inter Patrem & Spiritum Sanctum, quare decuit ut etiam ipse esset Mediator inter Deum & homines, quod factum fuit in Incarnatione.

Aliam quoque SS. Patres assignant rationem, cur Filium præ cæteris personis carnem suscipere decuerit, ne scilicet Filij appellatio transiret ad aliam personam, ex quo in Sanctissimam Trinitatem indecora quædam redundaret confusio. Hanc rationem affert Gennadius in libro de dogmatibus Ecclesiasticis cap. 2. *Non Pater (inquit) carnem assumpsit, neque Spiritus sanctus, sed Filius tantum, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum transiret, qui non esset æternæ nativitate filius.* Bernardus quoque ferm. 2. de Annunt. quæstioni isti, quæ ratione Filius magis incarnatus sit, quàm Pater aut Spiritus Sanctus? ita respondet: *Videtur tamen nec Patris, nec Spiritus Incarnationem in pluralitate filiorum effugisse confusionem, dum alius Dei, alius filius hominis diceretur. Videtur & illud maxime congruum, ut is specialiter filius fieret, qui filius erat, ne quid esset ambiguitatis in nomine.* Alia demum est ratio, quæ ad Patrem specialiter attinet, quia ei non convenit mitti ab aliquo, cum non sit ab alio. De quo in Tractatu de Trinitate, disputatione ultimâ. Qui plura cupit, legat Guilelmum Parisiensem in fine libri cur Deus homo, ubi hanc quæstionem subtiliter & curiosè pertractat.

Dico secundò, magis conveniens fuit, naturam humanam assumi à Verbo, quàm angelicam. Est etiam D. Thomæ infra quæst. 4. art. 1. & in 3. dist. 20. quæst. 1. art. 1. quæstionc. 1. ad 3. ubi ait: *Natura angelica non tota corruerat, & Angelus peccans, statim in malo confirmatus fuit, non autem homo, & ideo natura humana reparari debuit, non autem angelica.*

Deinde natura humana, cum imbecillior sit quàm angelica, magis debuit divinam provocare misericordiam, & Deus illius miserendo, benignitatem suam manifestare. Quam rationem egregiè expendit D. Gregorius lib. 4. Moral. cap. 9. his verbis: *Duas ad intelligendum creaturas Deus fecerat, angelicam videlicet & humanam: utramque verò superbia percussit, sed una regem carnis habuit, alia verò nihil infirmum de carne gustavit: misertus ergo creator, illam ad se debuit reducere, quam in perpestratione culpa, ex infirmitate aliquid constaret habuisse: & eo amplius debuit apostatam Angelum repellere, quò cum à persistendi fortitudine corrui, nihil infirmum ex carne gesserit.*

E Item Angelus suâ sponte, & veluti sine occasione peccavit: homo verò fuit à muliere inductus, quæ prius à serpente inducta est. Quam etiam rationem habet ibidem Gregorius, relatus à D. Thoma 1. p. quæst. 64. art. 2. argumento 4. in cuius solutione advertit, rationem non esse adequatam, nec valere pro omnibus Angelis qui peccarunt; ad summum enim procedit de primo Angelo peccante, cum alij ipsius suasionem & exemplo ad peccandum inducti fuerint.

Præterea, ruina Angelorum potuit reparari per homines, sublevando homines ad eorum sedes, quæ veluti vacuæ manserunt: hominum verò lapsus non poterat suppleri, substituendo aliam naturam, loco humanæ, cum aliz naturæ puræ